

Б. М. ТИМКІВ

РОЛЬ ЕТНОДИЗАЙНУ В ПІДГОТОВЦІ ХУДОЖНИКІВ ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОГО МИСТЕЦТВА

Розглянуто проблеми етнодизайну як інноваційної форми розвитку традиційного декоративно-прикладного мистецтва. Проаналізовано шляхи вдосконалення навчального процесу вищих навчальних закладів України з підготовки художників-дизайнерів у галузі декоративно-прикладного мистецтва. Розкрито особливості підготовки студентів зі спеціалізацій «Етнодизайн предметного середовища», «Етнодизайн одягу і художніх виробів (аксесуарів)». Визначено основні принципи організації занять з етнодизайну.

Ключові слова: етнодизайн, художньо-конструкторський аналіз, традиції, інновації, композиція, формотворення, стилістика.

Б. М. ТЫМКИВ

РОЛЬ ЭТНОДИЗАЙНА В ПОДГОТОВКЕ ХУДОЖНИКОВ ДЕКОРАТИВНО- ПРИКЛАДНОГО ИСККУСТВА

Рассмотрены проблемы этнодизайна как инновационной формы развития традиционного декоративно-прикладного искусства. Проанализированы пути совершенствования учебного процесса в высших учебных заведениях Украины по подготовке художников-дизайнеров в сфере декоративно-прикладного искусства. Раскрыты особенности подготовки студентов специализаций «Этнодизайн предметной среды», «Этнодизайн одежды и художественных изделий (аксесуаров)». Определены главные принципы организации занятий с этнодизайна.

Ключевые слова: этнодизайн, художественно-конструкторский анализ, традиции, инновации, композиция, формообразование, стилістика.

В. М. ТУМКІВ

THE ROLE OF ETNODESIGN IN PREPARATION OF ARTISTS IN INDUSTRY OF THE DECORATIVE-APPLIED ART

The problems of the ethno design are examined in the article, as an innovative form of development of the traditional decoratively applied art. The ways of educational process improvement of institutes are analyzed from preparation of artists-designers in industry of the modern applied art.

Keywords: ethno design, academic manner, decorativeness, traditions, innovations, composition, form, style.

Сучасний дизайн творів декоративно-прикладного мистецтва пропонує надзвичайну різноманітність стилів і напрямів, поєднання традицій, технологій, звичаїв та матеріалів. Тенденції в дизайні одягу, інтер'єру та побутових речей змінюються в наш час значно швидше, ніж раніше. Зміна стилів, течій є закономірною у зв'язку з новітніми технологічними процесами та намаганням подолати протиріччя між уніфікацією предметно-просторового середовища і прагненням до його індивідуалізації.

У сучасному глобалізованому світі зростають духовні запити людей, яких вже не влаштовує перевага раціонального над емоційним, що є характерною рисою функціоналізму. На зміну цій стильовій системі прийшли інші напрями та стилі. Серед них – фольклорний

ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВЕ МИСТЕЦТВО Й ЕТНОДИЗАЙН У ТЕХНОЛОГІЧНІЙ І ПРОФЕСІЙНІЙ ОСВІТІ

напрямок. Нині багато дизайнерів, що працюють в галузі декоративно-прикладного мистецтва, звернулися до народно-етнографічних, національних джерел. Власне етнотдизайн існував завжди, адже творча діяльність народних майстрів та професійних художників має в собі національні риси.

Тому і нині існує стійка зацікавленість тими видами прикладного мистецтва, які спрямовані на створення досконалих естетичних і практичних об'єктів матеріального середовища. Значною мірою ця зацікавленість стосується дизайну, об'єкти якого включають в себе сукупність естетичних, функціональних, ергономічних і технологічних властивостей. Всі ці риси притаманні й предметам народного мистецтва, яке з повним правом можна назвати етнотдизайном.

Протягом останніх десятиліть традиційне прикладне мистецтво перебувало в кризовому стані. На нашу думку, єдиними шляхами збереження і подальшого розвитку народного мистецтва є підготовка фахівців, передача молодим художникам знань і навичок, вироблених цілими поколіннями народних майстрів.

Тому одна з ефективних умов удосконалення навчального процесу підготовки художників-дизайнерів у галузі декоративно-прикладного мистецтва – звернення до духовного коріння народного мистецтва, його зв'язків з природою, побутом, фольклором, з живими традиціями, організація наукового і навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах, виходячи з сучасних розробок художньої освіти і педагогіки мистецтва.

У минулому питання професійної підготовки художників-прикладників хвилювало як педагогів, так і організаторів художньо-виробничої діяльності народних промислів. Спираючись на особистий досвід роботи в художніх промислах В. Парахін вказував на хибність існуючої практики навчання молоді народному декоративно-прикладному мистецтву: «Наша здібна молодь йде в училища «народного» і прикладного мистецтва, де орієнтований на академізм навчальний процес робить з хлопців і дівчат імітаторів народної творчості». Він застерігав, що академічні принципи навчання не сумісні з народними, адже «народний майстер не готується школою, а вирощується всією наповненістю місцевого культурного середовища» [4, с. 25].

Упродовж багатьох років основним постулатом художньої радянської педагогіки був академічний принцип вірності «натурі», відображення дійсності без урахування уяви, фантазії, творчих пошуків, багатства емоційних станів, властивих людині. Хоча перші кроки відходу від академізму та соцреалізму вже були зроблені в Державній академії мистецтв, відкритій в грудні 1917 р. (м. Київ).

Михайло Бойчук започаткував новий творчий напрямок в галузі монументально-декоративного мистецтва, що ґрунтувався на традиціях українського середньовічного іконопису. Митець стояв на позиціях відходу від станковізму і звернення до декоративності. У новоутвореній Академії були відповідно перебудовані програми і навчальний процес згідно з принципами декоративно-прикладного мистецтва. В основі педагогічної парадигми М. Бойчука було закладено принцип синтезу тогочасного мистецтва з традиціями народного мистецтва. Він писав: «Український народ у своїх кращих колективних творах надає таке саме розуміння мистецтва, як і ми. Треба лише аналізувати, дивитися, у який спосіб переводиться в дійсність, який має містично-ідеалістичний смак... як витворюється національний тип» [1, с. 18].

Такий новаторський підхід у викладанні протистояв академізму у всіх його проявах. Але це тривало недовго, бо у 1922 р. Академію реорганізували у Художній інститут, частина відомих художників-викладачів поступово була репресована, інша – знищена. Тенденції відходу від академізму в процесі підготовки художників-прикладників дотримувався і відомий мистецтвознавець Юрій Лашук. Він зазначав, що засвоївши за цим методом окремі навчальні канони (передусім анатомічний малюнок і закони перспективи), можна було, «без особливого зусилля, і, головне, – без крихти таланту – стати продуцентом тематичних полотен, парадних портретів і скульптур, які (за чималі кошти) могли б «оспікувати» потрібну замовникові дійсність з документальною, аж до фотографізму, точністю» [3, с. 67].

У сучасній художньо-педагогічній практиці багатьох європейських країн давно відійшли від академічної системи навчання в галузі декоративно-прикладного мистецтва. Зарубіжні педагоги вважають, що в навчальних закладах декоративно-прикладного

ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВЕ МИСТЕЦТВО Й ЕТНОДИЗАЙН У ТЕХНОЛОГІЧНІЙ І ПРОФЕСІЙНІЙ ОСВІТІ

профілю має викладатись декоративний рисунок, декоративний живопис та декоративна скульптура.

На жаль, провідним принципом в художньо-педагогічній практиці в Україні протягом останніх років був і залишається академізм. Навчальні плани і програми, побудовані так, що на перший план виступає зображальність (межує з натуралізмом), а не творче переосмислення (стилізація) форм природи. Характерна для традиційного прикладного мистецтва робота з матеріалом у художньо-предметному середовищі відходить на другий план. І, напевно, не мала б українська національна культура таких самобутніх майстрів, відомих усьому світу, як Катерина Білокур, Тетяна Пата, Параска Хома, Марія Приймаченко, династія Шкрібляків-Корпанюків, якби вони пройшли через вищезазначену систему навчання.

Перспективні шляхи оптимізації змісту дизайн-освіти в Україні окреслив у своїх багаточисельних працях В. Даниленко. Зокрема, він звертає увагу на необхідність надати змістові дизайн-освіти таких характеристик, які би найкраще відповідали орієнтирам розвитку проектної культури в сучасних реаліях нашої держави [2, с. 64].

Одним із основних кроків вирішення цих питань є розроблена нами авторська Концепція розвитку декоративно-ужиткового дизайну на основі традиційної етнокультури. Відповідно до цієї концепції в 2003 р. в навчальний процес кафедри декоративно-прикладного мистецтва Інституту мистецтв Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника введена додаткова спеціалізація «Етнودизайн». Для забезпечення підготовки художників-дизайнерів з даної спеціалізації Б. Тимківим були розроблені і затвердженні МОН України навчальний план та програми.

Об'єктом етнودизайну є поєднання сучасних художніх технологій і етнокультурних традицій регіону. Мета – створення нової моделі предметного середовища на основі традиційних ремесел, етнокультурних традицій шляхом їх збереження і розвитку в індивідуальній та колективній творчій діяльності митців. Головний шлях розвитку етнودизайну – це шлях традиціоналізму, який передбачає виникнення нового за рахунок старого або створення нового, шляхом входження в старе. Таким чином, відбувається постійне самооновлення традиції. Цей традиціоналістський напрям має цілком певну прив'язку до регіону, соціально-економічних, природно-кліматичних та місцевих локальних умов.

З іншого боку, звернення до минулого, народних джерел культури започаткувало етнودизайн насамперед як явище стилізації, ніж стилю. Фольклорна стилізація (етнودизайн) – це не відмова від сучасності, не реставрація. Це потреба людей в духовній опорі на національні традиції, взаємозв'язок поколінь.

Метою спеціалізації «Етнودизайн предметного середовища» є використання регіональних етнокультурних традицій як ефективного способу для розробок концептуальних дизайн-проектів, створення ексклюзивних розробок у сфері «нетиражованого дизайну», формування у студентів проектної уяви. В результаті вивчення етнودизайну студент не тільки знатиме теоретичні і практичні основи проектування об'єктів предметного середовища, стадії дизайн-проекування, сучасні концепції та ідеї дизайну, а й гармонійно і раціонально суміщати все це з кращими традиціями автентичного прикладного мистецтва свого регіону.

Впровадження такої спеціалізації було доцільним, оскільки сьогодні є дуже актуальним широке використання художніх народних традицій регіону в процесі практичного формування середовища, яке вимагає кваліфікованих проектних розробок.

Це ж можна сказати і про спеціалізацію «Етнودизайн одягу і художніх виробів (аксесуарів)». Сучасний костюм з елементами народного має великі перспективи. Ці елементи вимагають не сліпого копіювання, а зваженої і грамотної інтерпретації. Про підвищений інтерес до таких речей свідчать розробки наших сучасних українських дизайнерів. Одна із них – Роксолана Богуцька, автор костюмів в етностилі для співачки Руслани Лижичко та інших відомих осіб. Величезний інтерес до одягу з народними елементами спостерігається у наших студентів. Тому спрямовування їх творчості в потрібному руслі – грамотне і професійне використання елементів народного декору і формотворчих принципів в крої і шитті.

Основними принципами організації занять з етнودизайну є: а) передання студентам знань про першоджерела вітчизняної дизайнерської думки, витоки, художні і виконавські традиції народного мистецтва; б) розвиток конструктивного мислення, формування уявлень про декоративність, які

передбачають гармонійне і цілісне вирішення художнього виробу; в) забезпечення проектної та художньо-виконавської культури, яка включає засвоєння певних принципів моделювання одягу і конструктивного вирішення предметно-просторового середовища, а також художньо-технологічних прийомів виготовлення та декорування виробів [6, с. 117].

Формування у студентів знань про першоджерела вітчизняної дизайнерської думки, витоки, художні і виконавські традиції народного декоративно-прикладного мистецтва повинно здійснюватися на основі осмисленого запам'ятовування і сприйняття головних, загальних і локальних особливостей творів різних традиційних центрів народного мистецтва. З цією метою під час занять доцільно використовувати різноманітний ілюстративний матеріал, особливо зразки творів народних майстрів, проводячи поглиблений художньо-змістовний аналіз на основі повного відображення їх зв'язку з середовищем, життям, традицією, історією народу, з народним світосприйманням, національною свідомістю.

Під час змістовного аналізу художньої речі необхідно висвітлювати такі питання: де, ким і як створений твір; яким чином форма, декор, техніка виконання узгоджені з матеріалом і призначенням виробу; різноманітність орнаментальних мотивів і техніки їх виконання в народному мистецтві; загальне і місцеве в художніх виробках різних шкіл народного прикладного мистецтва; роль чуттєвого сприйняття природи і навколишнього середовища в процесі виготовлення художнього виробу майстром [5, с. 133].

При відборі зразків художніх виробів не варто обмежуватися тільки одним з видів народного промислу. Дуже важливо дати студентам уявлення про різні види традиційного декоративно-прикладного мистецтва (кераміка, вишивка, різьблення тощо), їх своєрідність, відзначити ансамблевість художніх речей – гармонійне поєднання з навколишнім середовищем.

Доцільно, щоб на заняттях студенти могли робити начерки і зарисовки окремих художніх виробів, які бажано виконувати з використанням експонатів музею, археологічних знахідок, зразків народного мистецтва, що зберігаються в музеї або фонді навчального закладу. Перед студентами необхідно ставити конкретне завдання: виконати короткочасні і довготривалі зарисовки всього виробу і фрагментів найбільш виразних орнаментальних мотивів різних шкіл народного мистецтва. Такі матеріали складатимуть цінний методичний фонд кожного студента, на основі якого він надалі створюватиме власні творчі композиції художніх виробів.

На важливість виконання зарисовок творів народного мистецтва вказував і М. Бойчук, які він називав «відрисунням». Під час такої роботи «студент «переживає» композицію й набуває запасу певних знань, які вводять його до царини композиційних способів і зв'язують з розумінням істотних моментів композиції» [7, с. 11]. Окрім цього, засвоюються формотворчі, стилістичні та колористичні принципи за допомогою яких народні майстри створювали гармонійно довершені твори, простота і лаконічність яких не перестають дивувати і до нині, бо, наприклад, «давні різьби, виконані незвичайно просто, з великим накладом праці, але з розумінням великої форми, мають вигляд величавий, монументальний...» [1, с. 344].

Духовний світ і естетична уява народу століттями склалися в щоденному спілкуванні з природою, яка наділила його відчуттям краси, прагненням створювати навколишні предмети яскравими і досконалими. Тому для формування у студентів уявлень про декоративність, необхідно розвивати у них здатність сприймати і цінувати не тільки зразки мистецтва, а і навколишню природу, явища живої дійсності, бачити красу і досконалість форм. Цьому сприяє проведення екскурсій на природу, під час яких доцільно робити начерки і зарисовки різних об'єктів. Це допоможе студентам глибше зрозуміти походження, характер і зміст декоративних форм в народному мистецтві, розкриє можливості і засоби застосування їх в майбутній творчій діяльності.

У процесі роботи над орнаментальною композицією необхідно націлювати студентів не тільки на відтворення відомих їм мотивів, а й на створення нових декоративних образів, навіяних різноманітністю і багатством навколишнього рослинного і тваринного світу. Проектування орнаментально-сюжетних композицій має важливе значення для формування розуміння цілісності художнього виробу. І лише безпосередня робота над таким вирішенням художнього виробу допоможе студентам розвинути знання композиційних законів побудови форм і декору виробу.

ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВЕ МИСТЕЦТВО Й ЕТНОДИЗАЙН У ТЕХНОЛОГІЧНІЙ І ПРОФЕСІЙНІЙ ОСВІТІ

Формування у студентів відчуття декоративності слід починати з простого: дати їм загальне поняття про орнамент, пояснити його зв'язок з природою, народним досвідом, традиціями національної культури і тому подібне, підкреслити характерні особливості побудови орнаменту, його художньо-образний зміст. Під час таких занять студенти повинні творчо використовувати традиційні елементи і мотиви орнаменту, форми виробів місцевої школи народної творчості, komponуючи їх по-своєму.

Практичні заняття потрібно спрямовувати на формування у студентів виконавських навиків і умінь для виготовлення художніх виробів на основі знань, отриманих у процесі теоретичного навчання (особливо – художньо-змістовному аналізі виробів). На цих заняттях необхідно глибоко вивчати і використовувати в роботі ту техніку і високохудожні прийоми народного декоративно-прикладного мистецтва, які мають значні художні традиції і пов'язані з дійсно національною культурою. При цьому студенти не копіюють зразки, а творчо використовують отримані знання і навички художньої діяльності. Виконані студентами роботи повинні вирізнятися яскравою національною своєрідністю, певною художньою цінністю, характеризуватися якістю виконання, бути суспільно корисними.

Важливим аспектом у підготовці фахівців є відведення в навчальному плані літніх навчальних (етнографічна і пленерна (біонічна)) та виробничих практик. Перша дає можливість студентам ознайомитися з пам'ятками архітектури, народного побуту, відвідувати музеї, виставки, галереї. Під час практики студенти роблять обміри, замальовки, копіюють твори декоративно-прикладного мистецтва і зібрані матеріали застосовують у подальшій творчій роботі. А під час пленерної (біонічної) практики студенти ознайомлюються з живою природою, виконуючи етюди, замальовки, начерки, аналізують кольорові сполучення, а також вивчають структурну побудову та принцип поєднання елементів і цілого у рослинному й тваринному світі. Протягом практики студенти закріплюють свої теоретичні знання та удосконалюють практичні навички з основ композиції, кольорознавства, проектування. Накопичені матеріали застосовують у подальшому творчому завданні з узагальнення та стилізації зображень елементів природи аж до створення емблеми, марки, знаку, предметної форми тощо.

На старших курсах передбачені літні практики технологічна, виробнича (проектна), але за об'єктивних умов сучасності, можна стверджувати, які вони вичерпали своє призначення. Адже виробничі відносини, технологічні можливості, матеріально-технічна база державних та приватних підприємств і фірм, що займаються дизайном й етнодизайном настільки змінюється, що знання та досвід набуті в таких умовах проходження вищезгаданих практик стануть застарілими для майбутніх спеціалістів. Окрім цього, приватні дизайнерські фірми дають згоду на проходження практики студентів, проте не забезпечують повноцінної участі в роботі фірми, зводячи до формального відбування студентами практики. Об'єктивним вирішенням цієї проблеми є заміна цього виду практики на науково-дослідницьку, пошукову, яка забезпечить вивчення та аналіз витоків української дизайнерської думки, творчості провідних фахівців з дизайну одягу, дизайну інтер'єру тощо, які активно використовують у своїй творчості народне мистецтво, а також ознайомлення з новітніми матеріалами, технологічними процесами та можливостями поєднання їх з традиційними художніми техніками.

Отже, введення етнодизайну має величезне педагогічне значення для навчально-виховного процесу вузів України, сприяє ефективній фаховій підготовці художників-дизайнерів в галузі декоративно-прикладного мистецтва.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойчук М. Л. З нагоди коломийської виставки українського домашнього промислу / М. Л. Бойчук // Літературно-науковий вісник. – К., 1912. – Т. 60. – Кн. 11. – С. 344.
2. Даниленко В. Перспективи оптимізації змісту дизайн-освіти в Україні / В. Даниленко // Художня освіта в Україні. матеріали науково-практичної конференції. – К., 1998. – С. 64.
3. Лашук Ю. П. Свобода духу: що це – пізнання і засвоєння чи імітація і загибель / Ю. П. Лашук // Артанія. – 1996. – № 2. – С. 67.
4. Парахін В. Народне мистецтво завтра: відродження чи імітація? / В. Парахін // Образотворче мистецтво. – 1996. – № 1. – С. 25.

ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВЕ МИСТЕЦТВО Й ЕТНОДИЗАЙН
У ТЕХНОЛОГІЧНІЙ І ПРОФЕСІЙНІЙ ОСВІТІ

5. Тимків Б. М. Формування художньої етнокультури студентів засобами народного декоративно-прикладного мистецтва / Б. М. Тимків // Етнос і культура. Часопис Прикарпатського університету ім. В. Стефаника: збірник наук.-теорет. статей. – Івано-Франківськ: Плай, 2003. – № 1. – С. 131–135.
6. Тымкив Б. М. Этнокультурный аспект усовершенствования занятий декоративно-прикладным искусством в высших учебных заведениях / Б. М. Тымкив // Педагогика искусства как новое направление гуманитарного знания : материалы 1-ой Международной сессии. – М., 2007. – С. 114–121.
7. Холостенко Є. М. Рокицький / Є. Холостенко / За заг. ред. Н. Рибак. – Харків: Рух, 1933. – С. 11.